

Homo Economicus Mu? İslami İnsan mı?¹ *Homo Economicus or Homo Islamicus*

Serkan DİLEK

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, serkan.dilek@gmail.com

Orhan KÜÇÜK

Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, orhank@kastamonu.edu.tr

Recep ÖZDİREK

Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, rozdirek@kastamonu.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 20 Eylül 2017
Düzeltilme Geliş 27 Ekim 2017
Kabul 15 Kasım 2017

Anahtar Kelimeler:

Homo Economicus, Bencilik,
Rasyonellik, İslami Birey, Homo
Islamicus

© 2017 PESA Tüm hakları
saklıdır

ÖZET

İktisat bilimi, "Homo Economicus" insanı modellerinde kullanmıştır. Sadece kendi çıkarını düşünerek iktisadi kararlarını veren Homo Economicus insan, İslam toplumlarındaki insanların davranışlarına uymamaktadır. İslam toplumlarında insanlar kendi çıkarlarının dışında çevrelerinin de çıkarlarını düşünmektedir. İslami insan kendi ihtiyaçlarını giderdikten sonra çevresinin ihtiyaçlarını düşünmektedir. Dolayısıyla Batı'da gelişen iktisat teorilerinin İslam toplumları için uygun olmadığı görülmektedir. İslam toplumları için yeni iktisat teorilerinin kurulması için İslami insan modelinin ortaya konulması gereklidir. Bu çalışmada Homo Economicus ile İslami insan arasında olan farklar araştırılmıştır. Daha sonra İslami toplumlar için kurulacak iktisat teorisinde kullanılan İslami insanın taşıması gereken özellikler incelenmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 20 September 2017
Received in revised form 27 October
2017
Accepted 15 November 2017

Keywords:

Homo Economicus, Selfishness,
Rationality, Islamic Individual,
Homo Islamicus

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Economics used "Homo Economicus" in models. However, Homo Economicus individual who makes economic decisions only by considering his own interests, does not conform to the behaviour of individual in Islamic societies. In Islamic societies, individuals are interested in the interests of their environment outside their own interests. Islamic individual has been thinking about the needs of his environment since it has addressed its own needs. Therefore, it is seen that the economic theories developed in west are not suitable for Islamic societies. For the establishment of new economic theories for Islamic societies, it is necessary to introduce the Islamic individual model. In this research, we investigated the differences between Homo Economicus individual and Islamic individual. Then, the characteristics of Islamic individuals that can be used in the theory of economics to be established for Islamic societies have been examined.

¹ Bu çalışma 9-11 Kasım 2017 tarihinde Ankara'da düzenlenen ICPESS 2017'de sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Batı'da iktisat biliminin başlangıcının Adam Smith tarafından yazılan "Ulusların Zenginliği" kitabı olduğu iddia edilmektedir. Adam Smith sonrasında gelişen iktisat bilimi "Homo Economicus" adı verilen insan tipini ele almıştır. Homo Economicus, iktisadın tüm varsayımlarını gündelik yaşam içerisinde uygulayan ideal insan tipi olup veri fırsatlar ile kısıtlar hakkında bilgilerini kullanıp kendisi için en iyisini gerçekleştirmeye çalışan kişidir (Haneef ve Furgani, 2009:180). Sadece kendi çıkarlarını düşünmenin birbirinden ayrı 3 önemli özelliği Amartya Sen tarafından ortaya konulmuştur. Bunlar; Ben merkezli refah, kendi refah amaçları ve kendi amaçları tercihleridir (Haneef ve Furgani, 2009:181).

Yerleşik iktisat teorilerine faydacı felsefenin dahil edilmesi ile beraber insan zevke yönelen, zahmetten kaçan birey olarak ele alınmaya başlamıştır. İktisadi faaliyet ise böylece ihtiyacın giderilmesinden ziyade zevk ve rahatın artırılmasının bir aracı olmuştur (Mollavelioğlu ve Kanberoğlu, 2016:62).

İslam ekonomisi ise insanı biraz daha farklı gözle incelemektedir. İnsan, ALLAH (cc) inancı nedeniyle kendi çıkarının yanında yakınlarını ve sosyal çevresini de düşünmelidir. Kuran-ı Kerim ve sünnete uygun yaşamalı, iktisadi kararlarını almalıdır. Bu amelleri karşılığını ahiret sonrası hayatta cennete girmek ile alacaktır. Dolayısıyla yerleşik batı iktisadı ile İslam iktisadının insana bakış açıları arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Bu çalışmada yerleşik iktisadın merkezinde yer alan Homo Economicus ile İslam ekonomisinde yer alan birey arasındaki farkların incelenmesi ve İslam ekonomisinde ileride geliştirilecek teorilerde kullanılması gereken insan modeli incelenecektir. Bu amaçla ilk aşamada Homo Economicus birey, faydacı birey ele alınacaktır. Daha sonraki bölümde Kuran-ı Kerim ve sünnette insanın iktisadi davranışlarında taşıması gereken özellikler incelenecektir.

1. Homo Economicus Birey

Avrupa ve Amerikan bilim adamları tarafından geliştirilen iktisat biliminin özünde Homo Economicus birey yer almaktadır. Avrupa'da ilk iktisat kitabı kabul edilen "Ulusların Zenginliği" kitabını Adam Smith yazmıştır. Aslında bir ahlak felsefesi profesörü olan Adam Smith, kendi çıkarını düşünen bireylerin toplumda işbirliğini ortaya çıkardığını ve toplumun da gelişimine neden olduğunu belirtmektedir. Kişiler her sabah ekmeği, fırıncının hayırseverliğinden ötürü değil, kendi çıkarını düşünmesinden dolayı yemektir. Fırıncı kazandığı para karşılığında ürettiği ekmeği satmaktadır (Smith, 2006:16). Herkesin kendi çıkarını düşünmesi durumunda devreye giren görünmez el, toplumun da refahını maksimize etmektedir. Adam Smith sonrasında gelen Batılı iktisatçılar da Homo Economicus birey varsayımını kabul ederek analizlerini genişletmişlerdir. Yerleşik batı iktisadı çeşitli kriz dönemlerinde eleştiriye uğrasa bile hızla kendini yenileyebilmesi ve yeterince güçlü bir alternatif ile karşılaşmamasından ötürü egemenliğini sürdürebilmiştir (Görmüş, 2015:162).

Homo Economicus birey için "kendi çıkarını düşünen, faydasını ve karını en yüksek seviyeye çıkarmayı amaçlayan ve bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik kararlar alan birim" biçiminde tanımlar yapılabilir (Mankiw, 2003:12). Sayar (2005:186), Homo Economicus bireyi "kişisel çıkar (maksimum kar, fayda) peşinde koşan asosyal varlık" olarak tanımlamaktadır. Asosyal oluşunun nedeni içinde bulunduğu toplumu sadece kendi maddi şekillenmesi için bir gereklilik olarak ele almasıdır. Homo Economicus birey; adil, vicdanlı, insafı değildir (Şen, 2016:1893). Sadece kendi çıkarını düşünen birey diğer iktisat harici sosyal bilimlere çalışan bilim adamları tarafından da ele alınmıştır. Örneğin; Thomas Hobbes, "Leviathan" isimli eserinde "insan, insanın kurdudur" diyerek devletin gerekliliğini ortaya koymuştur (Hobbes, 2004: 127-128). Çünkü devletin olmadığı durumda tüm bireyler şan, şöhret ve kişisel çıkar için diğer insanları soyabilir, yağmalayabilir.

İktisat bilimi gelişirken Bentham'ın başını çektiği düşünürler tarafından geliştirilen faydacılık adı verilen ahlak kavramı da Homo Economicus birey davranışlarını açıklamakta kullanılmıştır. Faydacılığa göre haz ve acılar, bireylerin ahlaki eylemlerinin kaynağıdır. Esas olan hazın varlığı ve acının yokluğunu sağlamak yani mutluluğu elde etmektir (Diş, 2017: 82).

Günümüzde de yerleşik iktisat teorileri genelde “Homo Economicus” varsayımını kullanmaktadır ve yerleşik iktisadın en temel sorunlarından biri de rasyonel davranışı, insanların fiili davranışı ile bir tutmasıdır (Görün, 2015:5). Batı kökenli iktisat teorilerinde değerler ve ahlak, dışsal değişkenler olarak ele alınmakta; iktisadi yaşamı dolaylı yoldan etkilediği ve bilimsel olarak ölçülemeyeceği varsayılmaktadır (Haneef ve Furgani, 2009:174). Batılı iktisatçıların Homo Economicus kavramını kullanmasının arkasında Batı toplumlarında egemen olan bireyci anlayış yatmaktadır.

İktisat içinde kullanılan Homo Economicus varsayımı, bazı teorilerin kolayca test edilebilmesini ve başarılı matematiksel modellerin ortaya konulmasını sağlamaktadır (Haneef ve Furgani, 2009:182). Ancak iktisadi olayları izah ederken Homo Economicus bireyi kullanmak, insan davranışlarını ifade eden en iyi yol değildir (Görün, 2015: 5).

Öz çıkarını maksimize etmeye çalışan Homo Economicus bireyin kullanıldığı modellerin güncel iktisadi hayatla uyuşmayan iki yönü bulunmaktadır. Birincisi; Kendi faydasını maksimize etmeye çalışan Homo Economicus birey tüm çabalarına rağmen mutlu olmayı başaramayabilir; buna karşın başkalarına yardım eden birey ise tersine mutlu olabilir. Bu duruma iktisat literatüründe “Hedonistik Paradoks” adı verilmektedir (Konow ve Earley, 2007). İkincisi; sadece kendi öz çıkarlarının peşinde olan bireylerin olduğu dünyada toplumsal refah maksimize edilemeyebilir. Mahkumlar çıkmazı oyununda her iki mahkumun toplam faydası ancak her ikisinin de suçu inkar etmesi ile maksimize edilmektedir. Ancak Nash dengesine göre her ikisi de suçu itiraf etmektedir. Mahkumların diğerinin tercihi hakkındaki bilgisizliği, diğerine olan güvensizliği gibi nedenlerden ötürü toplam faydalarını maksimize etmeyen bir sonuç ortaya çıkmaktadır (Dilek, 2016:135-137).

Bu nedenlerden dolayı geleneksel Batı iktisadi içinde de Homo Economicus bireye yapılan eleştiriler zamanla ortaya çıkmıştır. Literatürde insanların her zaman çıkarlarını maksimize etmeye yönelik davranmayabileceğine yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Dilek, 2016:158-159). Rasyonel bireyin karşısında sınırlı rasyonel birey üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Rasyonel birey, belirsizliği riske indirgeyerek hesap edilebilir bir dünyada geleceğini şimdiden öngörerek yaşamaktadır. Sınırlı rasyonel birey ise irade gücü, akılcılık ve bencillik açısından sınırlandırılmıştır ve bilginin tamamına ulaşması mümkün değildir (Hatipoğlu, 2012). İslami açıdan da hiçbir insan geleceği bilemez, geleceği sadece ALLAH (cc) bilebilir (“O, bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz”, Cin, 26).

Türkiye’deki üniversiteler dahil olmak üzere iktisat eğitiminde Batı iktisat öğretisi ön planda bulunmaktadır. Bunun elbette sonuçları ortaya çıkmaktadır. Üniversitelerde Lisans ve üstü seviyelerde verilen ekonomi derslerinin bireyleri daha bencil yaptıkları ve İslamiyet’ten uzaklaştırdıkları görülmektedir (Şen, 2016). Ekonomi eğitimi alanlar diğerlerinden daha farklı biçimde çıkarlarını ölçerek davranmakta, kamu mallarından bedavacı olarak faydalanmaktadır (Carter ve Irons, 1991).

2. İslami İnsan

İslam ekonomistleri insanı *Homo Economicus* yerine *Homo Islamicus* olarak ele almaktadır. Homo Islamicus, İslami ilkeleri iktisadi sistemde uygulayan birey olarak tanımlanmaktadır. Böylece İslami sosyo-ekonomik sistemi başarılı biçimde uygulanması için gerekli koşullar sağlanmış olur (Haneef ve Furgani, 2009:183). İslam’ın iki temel kaynağı Kuran ve Sünnet, insanın iktisadi davranışlarını, ahlaki değerlerini ve davranışsal standartlarını biçimlendirmektedir (Kahf, 2003: 24). Bu nedenle Homo Islamicus, ALLAH (cc)’a inanmalı; Kuran-ı Kerim ve sünnete uymalıdır (Aydın, 1990: 71-72). Homo Islamicus; adil, hayırsever, işbirlikçi ve sosyal sorumluluk sahibidir (Görmüş, 2015:164). İslami kurallara uyan insan için Kuran-ı Kerim ve Sünnet ile getirilen kurallar en mükemmel kurallardır. Bu kurallara uyan insan eşya ve diğer insanlara tahakküm etmeyecek, diğer insanları kendisinin kurdu olarak görmeyecektir (Chapra vd. 1991: 171).

Homo Islamicus insan, İslami değerler ile şekillenmiş akıl ve kalp ile hareket etmelidir (Asutay, 2007:8) ve İslami değerler ile çabaları aşılacak ideal toplumun bir parçasıdır (Farooq, 2011: 52). İslami insan da aslında akılcı ve faydasını maksimize etmeye çalışan biridir, ancak İslami açıdan akılcılık Batı iktisadi anlayışındaki akılcılıktan biraz farklıdır. Rasyonel Homo

Islamicus için başarı tamamen ahlaki değerler ile ilgili olup mükafatı bu dünyada ve ahirette elde edilmektedir (Farooq, 2011: 54). Yani Homo Economicus sadece kısıtlı bir zaman dilimi için öz çıkarlarını dikkate almakta; İslami birey ise sonsuz zamanı (dünya ve ahiret sonrası dünya) düşünerek kararlarını almaktadır (Görmüş, 2015:166).

İktisat biliminin amacı insanların mutluluğunu artırmaktır, ama yerleşik batı iktisat modellerinin insan mutluluğunu yeterince sağlayamadığı görülmektedir (Görmüş, 2015:162), bu nedenle Homo Islamicus'u temel olarak alan İslam iktisadı başarılı bir alternatif oluşturabilir.

Kuran-ı Kerim ideal insanın taşıması gereken özellikleri Bakara süresinde vermiştir.

“Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar. ﴿3﴾ Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar. ﴿4﴾ İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.” (Bakara:2-4).

3. İslami İnsan ile Homo Economicus Kıyaslaması

İslami insan ile Homo Economicus arasındaki temel farkları aşağıdaki maddeler halinde toplamak mümkündür.

3.1. Bencillik

Batı iktisat teorilerindeki temel varsayımlardan biri olan Homo Economicus, sadece kendi öz çıkarını düşünen bencil bireydir. İslam toplumlarında ise insanlar şahsi ve ailevi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra içinde buldukları cemiyete faydalı olmaya, yakınlarına yardımcı olmaya, hayırlı eserler kazandırmaya çalışırlar (Çobanoğlu, 2013:94-95). Çünkü Müslümanlar için nihai amaç ahiret sonrasında cennete gitmektir ve bunun için de ALLAH (cc) rızasını kazanmaktır.

“Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaçtan arta kalanı.” Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.” (Bakara, 219).

İslam ekonomisinde bireyler, yerleşik iktisat görüşünden farklı olarak sosyal konularla alakalı ALLAH (cc) bilincine sahip bireylerdir, yani kendi çıkarını artırmaya çalışırken aynı zamanda sosyal çevresini de düşünür (Mollavelioğlu ve Kanberoğlu, 2016:63). Bir insanın uzuvlarından birinin hastalanması diğer uzuvları da olumsuz etkilemektedir; benzer biçimde toplumda bazı bireylerin ihtiyaç sahibi olması da tüm toplumu olumsuz etkileyecektir (Zaim,1995; Görmüş, 2015:164). Kısaca İslam, insanın kendi çıkarını düşünmesini inkar etmemektedir ama insanın aynı zamanda sosyal çıkarları da düşünmesini tavsiye etmektedir (Asutay, 2007: 8). İslam ekonomisinde bireysel haklar ile sosyal hakların birbiri ile çelişmesi durumunda birey sosyal hakları tercih etmelidir, çünkü bireyin birinci amacı cennete gitmeyi sağlayacak ameller işlemesidir (Koç ve Gümüş, 2016:130). Bireylerin sosyal kısıtları dikkate alarak verdikleri kararların sonuçları iktisadi aktiviteleri ortaya çıkarmaktadır (Asutay, 2007: 8).

İslami açıdan bireyler sosyal dayanışma içinde bulunmalıdır. Kuran-ı Kerim, yakınlarla bakmayı ve çevreye iyilik yapmayı emretmektedir.

“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir”, (Nahl: 89)

İslam toplumunda sosyal güvenliğin sağlanmasında kişinin sorumluluk ve yeterliliği ön plandadır (Koç ve Gümüş, 2016: 131).

Homo Economicus ile İslam toplumlarındaki bireyler açısından var olan farklılık nedeniyle Homo Economicus varsayımı İslam toplumlarındaki iktisadi hayatı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle İslami insanı ele alan yeni akademik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır (Dilek vd. 2017). Örneğin; yerleşik iktisat teorilerinde tüketici kendi faydasını maksimize etmeye çalışan ve çevresini dikkate almayan bireydir (Dilek, 2011). Oysa İslami

birey kendi ihtiyacı karşılandıktan sonra sosyal çevresini de dikkate alan bireydir (Dilek vd. 2017).

Karını maksimize etmeye çalışan üreticiler (Homo Economicus varsayımına göre) özellikle tekel ve oligopol piyasalarında aşırı kar elde edebilirler. Fakat İslami üreticiler, toplum faydasını da düşünerek üretim kararlarını vermeli, adil veya tatmin edici kar ile yetinmelidir.

3.2.İhtiyaçlar

Batı kökenli iktisat bilimine göre insanların ihtiyaçları sonsuzdur. Oysa Kuran-ı Kerim'e göre insanlar ihtiyaçları kadar yiyip içmeli fakat israf etmemelidir.

“Ey Ademoğulları! Her mescitte ziynetinizi takın. Yiyeceğin için fakat israf etmeyin, Çünkü O, israf edenleri sevmez”, (Araf:31)

İslamiyet'e göre israf, insanın harcamalarında normal sınırları aşması, gereksiz harcama olarak tanımlanmaktadır (Çobanoğlu, 2013:93). Buradan insanların ihtiyacının bir sınırı olduğu ve bu sınırı aşılması durumunda israf edildiği anlamı çıkabilmektedir. Ayrıca Kuran-ı Kerim'de ALLAH (cc)'nin verdiği nimetlerin insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar fazla olduğuna değinilmektedir.

“O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!” (İbrahim, 34).

Yerleşik iktisatta insanın sadece maddi ihtiyaçları vardır. İslam ekonomisinde ise insanın maddi ve manevi ihtiyaçları vardır. Maddi ihtiyaçlar hakiki ve mecazi rızık olarak ikiye ayrılır. Hakiki rızık, insanın yaşamını devam ettirebilmesi için gereken ihtiyaç iken mecazi rızık, insana verilen duyguların yanlış yönlendirilmesi sonucu gerçekte zorunlu olmayan ihtiyaçtır (Mollavelioğlu ve Kanberoğlu, 2016: 66).

Batı iktisat anlayışına göre tüketicilerin zorunlu ihtiyaçları olduğu kadar lüks ihtiyaçları da bulunmaktadır, lakin İslamiyet insanların lüks ihtiyacına farklı yaklaşmaktadır. Toplumda temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler varken lüks mal tüketimi hoş görülmemektedir (Görmüş, 2015:166).

3.3.Helal- Haram Ayrımı

Yerleşik batı iktisadi görüşüne göre Homo Economicus birey için helal ve haram ayrımı yoktur. Tüketici için domuz eti, alkollü içki, uyuşturucu maddeler vb nesnelere de tüketiciye fayda sağlayan mal olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Homo Economicus için bu tip malları kullanmakta bir sakınca bulunmamaktadır. İslami insanı, Homo Economicus'dan ayıracak unsur ise İslami insanın sadece helal malları yani İslam dininin kabul ettiği malları tüketmesidir (Özdirek, 2009, 233). Oysa Homo Economicus açısından tüketilen mallarda böyle bir ayırım bulunmamaktadır (Gümüş, 2016:355).

İslami birey için Helal-haram ayrımı sadece mal tüketiminde söz konusu değildir. İslami birey mal üretilip para kazanırken, tasarruf yaparken kısaca tüm iktisadi kararlarını verirken helali tercih etmeli, haramdan uzak durmalıdır. Homo Islamicus birey, İslami finans alanında tercihlerde bulunurken geleneksel finans alanında tercihlerde bulunan Homo Economicus bireyden farklı biçimde davranmaktadır (Rudnycky, 2011). Örneğin; Kuran-ı Kerim'de faiz yasaktır ve İslami birey faizli kazanç elde etmekten kaçınacaktır. Oysa yerleşik batı iktisadında Homo Economicus birey için ödünç verilebilir fonlar teorisine göre fon arz etmeye veya fon talep etmeye karar vermektedir. Kuran-ı Kerim'e göre iktisadi sorunların çözümünde aklını kullanmalı, helal kazanç elde etmeli, aşırıya kaçmamalı ve israf etmemelidir.

SONUÇ

İktisat bilimi, Adam Smith ve onu izleyen Batılı bilim adamlarının teorileri ile gelişmiştir. Bu nedenle de Avrupa değer yargıları iktisat içinde hakim durumdadır. Teoriler gelişirken temel varsayımlardan biri sadece kendi çıkarını düşünen bireyin yani Homo Economicus'un varlığıdır. İslam Ekonomisi alanında bilimsel çalışmaların ortaya çıkması ile beraber iktisat

teorilerinde İslami değer yargılarına sahip bireylerin yani Homo Islamicus'un yer alıp alamayacağı sorgulanmaya başlamıştır. Homo Economicus ile Homo Islamicus arasında önemli farklar bulunmaktadır. Öncelikle Homo Economicus, sadece kendi öz çıkarını dert edinen bencil birey iken Homo Islamicus ihtiyaçları karşılandıktan sonra içinde yaşadığı toplumun çıkarlarını da düşünen bireydir. Homo Economicus asosyal iken Homo Islamicus sosyaldır. Homo Economicus için ihtiyaçlar sonsuzdur, israf diye bir kavram onun için söz konusu değildir, ne kadar fazla mal tüketirse o kadar iyi olacaktır. Homo Islamicus için ise kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra daha iyi olması için çevresini düşünmesi gereklidir. Homo Economicus için helal veya haram mal tüketmek, helal veya haram eylemler yapmak söz konusu değildir. Homo Islamicus için ise esas olan ALLAH (cc) rızasını kazanmaktır ve bu nedenle haram olan eylemlerde bulunmayacak, haram malları tüketmeyecektir. Homo Economicus'un öz çıkarlarını maksimize edeceği zaman dilimi sadece bu dünya hayatı ile sınırlıdır. Homo Islamicus'un çıkarını maksimize edeceği zaman dilimi ise ahiret sonrası hayatı da içerdiği için sınırsızdır.

KAYNAKÇA

- Asutay, Mehmet (2007). "A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding For An Alternative Economic System". *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*. 1(2).
- Aydın, Cemal (1990). *Çağdaş Ekonomik Doktrinler ve İslam*. Boğaziçi Yayınları
- Carter, John R. ve İrons, Micheal D. (1991). "Are Economists Different, and If So Why?". *Journal of Economic Perspectives*. 5(2). 171-177
- Chapra, Ömer; Ahmed, Hurşid; Yılmaz, Faruk ve Şah, Abdurrahman (1991). *İslam Ekonomisi ve Sosyal Güvenlik Sistemi*. Hazırlayan: Faruk Yılmaz. Marifet Yayınları.
- Çobanoğlu, Şevki (2013). *İslam Ekonomisi*. Yediveren Yayınları.
- Dilek, Serkan; Küçük, Orhan; Işık, Sefa ve Çakmak, Fatih (2017), "İsraf ve Tüketici Dengesine Yeni Bir Yaklaşım", *International Congress On Political, Economic and Social Studies*, 19-22 May 2017, Sarajevo
- Dilek, Serkan (2016). *Oyun Teorisi Eşliğinde Sanayi Ekonomisi*. Seçkin Yayınları.
- Dilek, Serkan (2011), *Tüketici Teorisinin Matematiksel Açıklamaları*, Beta Yayınevi, İstanbul
- Diş, Sebile Başok (2017). "Bentham ve Mill'in Klasik Faydacılığı Bağlamında Mutluluk Problemi". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 7. 80-100.
- Farooq, Mohammad Omar (2011). "Self Interest, Homo Islamicus and Some Behavioral Assumptions In Islamic Economics and Finance". *International Journal of Excellence In Islamic Banking and Finance*, 1(1), 52-79
- Görmüş, Şakir (2015). "İslam İktisadı, İnsanlık İçin Bir İhtiyaç mı?". *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*. 1(2). 161-170
- Görün, Fikret (2015). "İktisat Eğitimi Üzerine Birkaç Not". *Ekonomi-Tek*. 4(3). 1-8.
- Gümüş, Niyazi (2016). "Helal Gıda, Helal Gıda Pazarı ve Tüketici Davranışları". *İslam Ekonomisi ve Finansı*. Editörler: Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım.
- Haneef, Mohamed Aslam and Furgani Hafas (2009). "Developing The Ethical Foundations of Islamic Economics: Benefiting From Toshihiko Izutsu". *Intellectual Discourse*, 17(2), 173-199
- Hatipoğlu, Yıldız Zeliha (2012). "Davranışsal İktisat: Bilişsel Psikoloji İle Krizi Anlamak", *Türkiye Ekonomik Kurumu, Üçüncü Uluslararası Ekonomi Konferansı*, 1-3 Kasım 2012, İzmir
- Hobbes, Thomas (2004). *Leviathan*. Çeviren: Semih Lim. Yapı Kredi Yayınları

- Kahf, Monzer. (2003). "Islamic Economics: Notes On Definiton and Methodology". Review of Islamic Economics. 13. 23-47
- Koç, Muzaffer ve Gümüş, İskender (2016). "İslam Toplumunda İktisadi Nizam ve Sosyal Güvenlik". İslam Ekonomisi ve Finansı. Editörler: Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım.
- Konow, James ve Earley, Joseph (2007). "The Hedonistic Paradox: Is Homo Economicus Happier?". Journal of Public Economics. 92(1-2). 1-33.
- Küçük, Orhan (2017) İnsani Ekonomi Modeli Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Mankiw, Gregory (2003). Macroeconomics. 5th Edition. Worth Publishers.
- Mollavelioğlu, Şükrü; Kanberoğlu, Zafer. (2016). "İslam İktisadına Yaklaşımında Yöntemsel Sorunlar". İslam Ekonomisi ve Finansı. Editörler: Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım.
- Özdirek, Recep (2010) İslâm Hukukunda Akdin Sınırları, Yedi Renk Yayınları, İstanbul.
- Rudnyckyj, Daromir (2011). "Homo Economicus and Homo Islamicus, Revisited: Islamic Finance and the Limits of Economic Reason". In *8th International Conference on Islamic Economics and Finance, Doha*.
- Sayar, Ahmet Güner (2005). İktisat Metodolojisi ve Düşünce Tarihi Yazıları. Ötüken Yayınevi.
- Smith, Adam (2006). Ulusların Zenginliği. Palme Yayıncılık.
- Şen, Ali (2016). "Eğitim İle Bencillik Arasındaki İlişki: Dumlupınar Üniversitesi Örneği". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), 1892-1904.
- Zaim, Sabahattin (1995). İslam-İnsan-Ekonomi. Yeni Asya Yayınları. 2.Baskı